ZBIGNIEW WILCZEK*, JAN HOLEKSA**, EDYTA SIERKA*

**Katedra Geobotaniki i Ochrony Przyrody, Uniwersytet Śląski, 40-032 Katowice, ul. Jagiellońska 28*
***Zakład Ekologii, Instytut Botaniki im. W. Szafera PAN 31-512 Kraków, ul. Lubicz 46*

Projekt poszerzenia rezerwatu „Rotuz" w Kotlinie Oświęcimskiej

Rezerwat „Rotuz" położony jest w Dolinie Górnej Wisły na terenie Kotliny Oświęcimskiej. Został utworzony na mocy Zarządzenia Nr 292 Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 30.12.1966 r. „(...) w celu zachowania ze względów naukowych i dydaktycznych torfowiska przejściowego z charakterystycznymi zbiorowiskami roślinności bagiennej" (Holeksa i in. 1998). Według Planu Urządzenia Gospodarstwa Leśnego Nadleśnictwa Bielsko na lata 1998-2007 rezerwat zajmuje powierzchnię 28,45 ha.

Obszar rezerwatu jest częścią rozległego kompleksu leśnego o powierzchni ponad 1000 ha należącego do Nadleśnictwa Bielsko, obręb Wapienica. W jego skład wchodzą pododdziały leśne: 7 d, f; 16 c, d; 17 a, leśnictwa Zabrzeg oraz 214 a, b, c; 215 a, leśnictwa Chybie, umiejscowione na lokalnym wododziale pomiędzy doliną Wisły na północy a doliną Iłownicy na południu. Silnie nawodniony teren rezerwatu pozbawiony jest wyraźnych cieków wodnych. Jedynie we wschodniej części torfowiska obserwuje się powolny przepływ wody. W przeszłości przez torfowisko oraz w jego otoczeniu poprowadzono rowy odwadniające, które w większości zarosły roślinnością i nie spełniają aktualnie swojej roli. Rowy ułatwiające spływ wody znajdują się natomiast w sąsiedztwie rezerwatu, dwa z nich sięgają obecnie do jego granicy (Holeksa i in. 1998).

Na terenie rezerwatu odnotowano występowanie łącznie 78 gatunków roślin naczyniowych (Wilczek, Cybulski 1998) w tym 5 podlegających ochronie ścisłej (rosiczka okrągłolistna

Drosera rotundifolia, kukułka szerokolistna *Dactylorhiza majalis*, bagno zwyczajne *Ledum palustre*, widłak jałowcowaty *Lycopodium annotinum*, turzyca bagienna *Carex limosa*) oraz 1 ochronie częściowej (kruszyna pospolita *Frangula alnus)*. Osobliwością florystyczną rezerwatu jest turzyca bagienna – gatunek zagrożony na terenie Górnego Śląska (Parusel i in. 1996), uwzględniony w „Polskiej Czerwonej Księdze Roślin" (Kucharski 2001). Jędrzejko (1988) wykazał z rezerwatu „Rotuz" obecność 68 gatunków mszaków i 19 gatunków wątrobowców.

Fauna rezerwatu reprezentowana jest przez 36 gatunków zwierząt kręgowych i 65 bezkręgowych. Na obszarze tym odnotowano obecność żurawia *Grus grus* i bociana czarnego *Ciconia nigra* oraz unikalnego zespołu chrząszczy saproksylicznych (Holeksa i in. 1998).

Roślinność rezerwatu „Rotuz" obejmuje 10 zbiorowisk roślinnych, do których należą: mszar dolinkowy z przygiełką białą *Rhynchosporetum albae*, mszar torfowcowo-wełniankowy *Eriophoro angustifolii-Sphagnetum*, zbiorowisko trzciny pospolitej i torfowca zakrzywionego *Phragmites australis-Sphagnum fallax*, zbiorowisko z sitem rozpierzchłym *Juncus effusus*, mszar kępowy torfowca magellańskiego *Sphagnetum magellanici*, kontynentalny bór mieszany *Querco roboris-Pinetum*, bagienny bór trzcinnikowy *Calamagrostio villosae-Pinetum*, śródlądowy bór wilgotny *Molinio-Pinetum*, zbiorowisko turzycy dzióbkowatej i sosny zwyczajnej *Carex rostrata-Pinus sylvestris* zbiorowisko z olszą czarną *Alnus glutinosa* (Żarnowiec i in. 1991, Holeksa i in. 1998). Największe powierzchnie na terenie rezerwatu zajmuje mszar dolinkowy z przygiełką białą i mszar torfowcowo-wełniankowy. Stosunkowo wysokie zróżnicowanie hydrogenicznych zbiorowisk roślinnych rezerwatu jest związane z dużym urozmaiceniem warunków hydrologicznych w różnych częściach torfowiska.

Torfowisko przejściowe i wysokie chronione w rezerwacie „Rotuz" usytuowane jest na wododziale. Charakteryzuje się ono silnym związkiem z otaczającymi je obszarami porośniętymi głównie przez bory bagienne i bory wilgotne. Stąd też, w trakcie badań terenowych prowadzonych pod kątem opracowania Planu ochrony rezerwatu „Rotuz" na okres od 1.01.1999 r. do 31.12.2018 r., zwrócono uwagę na wyjątkowe wartości przyrodnicze pododdziałów leśnych bezpośrednio sąsiadujących z rezerwatem, porośniętych częściowo roślinnością o charakterze torfowiska przejściowego, i zaproponowano aby włączyć je do rezerwatu. Za powiększeniem tego obszaru chronionego

przemawia również istnienie konfliktu pomiędzy ochroną torfowiska a użytkowaniem lasu. Ochrona torfowiska wymaga ograniczenia zmian stosunków wodnych w jego otoczeniu. Z kolei zabagnienie terenu powoduje duże utrudnienia w prowadzeniu zabiegów pielęgnacyjnych i obniża produktywność siedlisk boru bagiennego. Podniesienie produktywności siedlisk w otoczeniu rezerwatu i zwiększenie dostępności lasu byłoby możliwe tylko pod warunkiem konserwowania na bieżąco istniejącej sieci rowów odwadniających i kopania nowych, co jest sprzeczne z zasadami ochrony rezerwatu.

Zabagnienie terenu utrudniające prowadzenie gospodarki leśnej dotyczy głównie pododdziałów: 7g, 16b, leśnictwa Zabrzeg oraz 215b, 216c, leśnictwa Chybie, które projektuje się włączyć w obręb rezerwatu. Po włączeniu do rezerwatu wymienionych pododdziałów jego powierzchnia ulegnie zwiększeniu do 40,60 ha i obejmować będzie: 22,39 ha terenów nieleśnych oraz 18,21 ha lasów.

Głównym celem poszerzenia rezerwatu „Rotuz" jest ochrona torfowiska wraz z otoczeniem, które stanowią fitocenozy boru bagiennego i boru wilgotnego oraz naturalnych procesów kształtujących jego środowisko przyrodnicze, a także ograniczenie problemów związanych z gospodarką leśną w jego sąsiedztwie.

Na obszarze proponowanym do włączenia w obręb rezerwatu wyróżniono 6 zbiorowisk roślinnych, z czego tylko 2, będące stadiami sukcesyjnymi (zbiorowisko z brzozą brodawkowatą *Betula pendula* i zbiorowisko z kruszyną pospolitą *Frangula alnus*) nie występują aktualnie w rezerwacie „Rotuz". Tak więc, zróżnicowanie roślinności rezerwatu „Rotuz" po poszerzeniu nie ulegnie istotnym zmianom.

W Planie ochrony rezerwatu „Rotuz" (Holeksa i in. 1998) wskazano również na potrzebę wyznaczenia otuliny o powierzchni 135,79 ha, otaczającej rezerwat pasem o szerokości od 300 metrów do około 1 kilometra. Miałaby ona spełniać rolę buforu pomiędzy rezerwatem a obszarami leśnymi, na których nie obowiązują żadne rygory związane z prawidłowym funkcjonowaniem biocenoz rezerwatu. W otulinie zalecono częściową likwidację rowów odwadniających oraz założenie zastawki na jednym z rowów, umożliwiającej okresową regulację stosunków wodnych.

Powiększenie rezerwatu „Rotuz" oraz wyznaczenie otuliny przyczyni się do pełniejszej ochrony walorów przyrodniczych

jednego z najcenniejszych zakątków przyrodniczych województwa śląskiego.

Koncepcja powiększenia rezerwatu oraz wyznaczenia otuliny została zaakceptowana przez Wojewódzką Komisję Ochrony Przyrody województwa śląskiego w Katowicach.

SUMMARY

The project of extension of nature reserve "Rotuz" in the Oświęcim Valley

The nature reserve „Rotuz" is situated in the Valley of Upper Vistula in the area of the Oświęcim Valley. The floristic rarity of the nature reserve is mud sedge *Carex limosa* – endangered species in Upper Silesia, included in Polish Red Book of Plants. Protected transitional moor and higmoor in the nature reserve, located at the watershed, is characterized by a strong connection with areas covered by marshy and humid coniferous forests.

The main goal of extension of nature reserve "Rotuz" is protection of peatmoor with the neighbourhood which is composed by phytocoenoses of marshy and humid coniferous forests as well as natural processes forming its natural environment and also limitation of problems associated with forest management in its vicinity.

Apart from extension of the nature reserve, one emphasized on necessity of delimitation of buffer zone between the nature reserve and forest areas where there are no any rules about proper functioning of biocoenoses in the reserve. In the buffer zone, one recommended a partial extirpation of drainage ditches and placement of weir in one of them, facilitating periodical regulation of water relations.

PIŚMIENNICTWO

Holeksa J., Wilczek Z., Cybulski M., Szafraniec S., Foik G. 1998. *Plan ochrony rezerwatu przyrody „Rotuz" na okres 1.01.1999 do 31.12.2018.* Katedra Geobotaniki i Ochrony Przyrody, Uniwersytet Śląski, Katowice.

Jędrzejko K. 1988. *Mszaki i porosty rezerwatu „Rotuz" w Kotlinie Oświęcimskiej.* Ochr. Przyr. 46: 159-173.

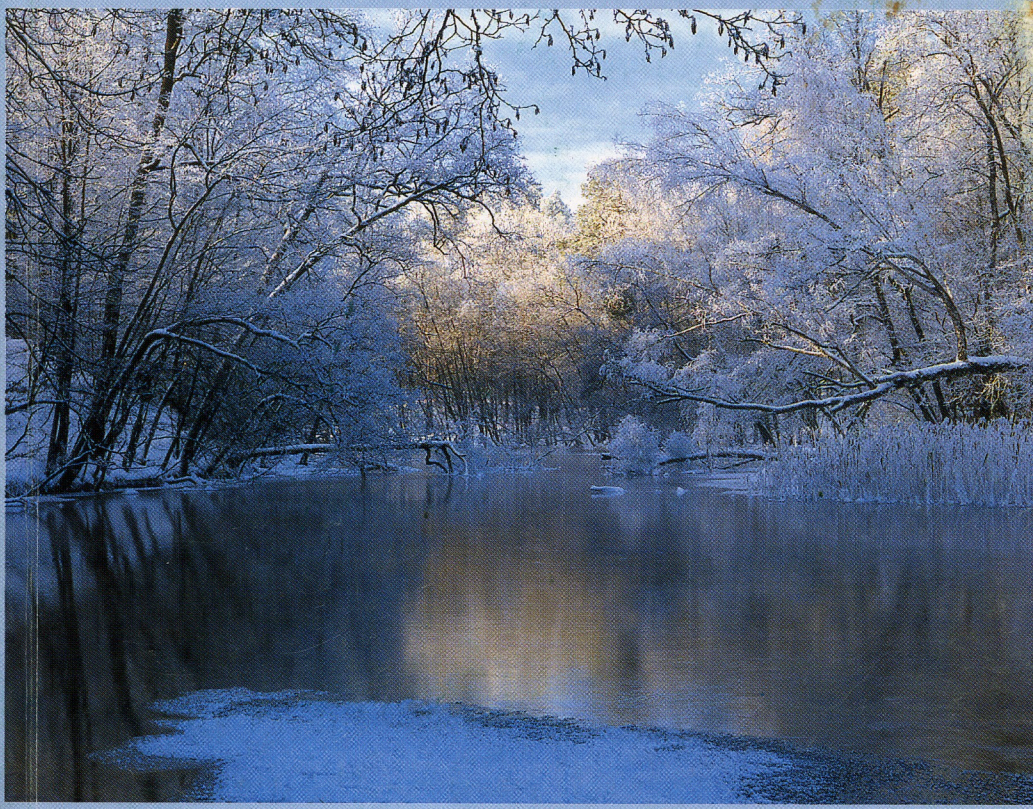
Kucharski L. 2001. *Carex limosa L. Turzyca bagienna.* W: Kaźmierczakowa R., Zarzycki K. (red.). *Polska Czerwona Księga Roślin.* Inst. Bot. im. W. Szafera PAN, Inst. Ochr. Przyr PAN, Kraków: 518-519.

Parusel J., Wika S., Bula R. (red.). 1996. *Czerwona Lista Roślin Naczyniowych Górnego Śląska.* Raporty i Opinie 1, Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska 8-42.

Wilczek Z., Cybulski M. 1998. *Projekt poszerzenia rezerwatu „Rotuz" w Kotlinie Oświęcimskiej.* Katedra Geobotaniki i Ochrony Przyrody, Uniwersytet Śląski, Katowice (msc.).

Żarnowiec J., Jędrzejko K., Klama H. 1991. *Charakterystyka fitosocjologiczna roślinności torfowiskowej rezerwatu przyrody „Rotuz" w Kotlinie Oświęcimskiej.* Ochr. Przyr. 48:135-159.

Chrońmy PRZYRODĘ OJCZYSTĄ

R. LXI (61) 2005 STYCZEŃ–LUTY 1

KRAKÓW

Indeks 354619
PL ISSN 0009-6172

INSTYTUT OCHRONY PRZYRODY PAN